

АРХІВИ

НАЙВИДАТНІШИЙ САТИРИК ЗАКАРПАТТЯ

До 105-річчя від дня народження Марка Бараболі (Івана Рознійчука)

Ім'я закарпатоукраїнського сатирика Марка Бараболі (1910 – 1945) належить до тих, хто сьогодні має посісти належне місце в нашій культурі. Трагічно склалася доля талановитого закарпатського письменника Івана Рознійчука, який у роки чехословацького режиму на Закарпатті виступав під псевдонімом Марко Бараболя. Крім псевдоніма Марко Бараболя, свої твори підписував Е.Шуна, М.Товчок, М.Крумплія, Сучок, Мнюх, Чміль. Його творчий доробок невеликий. Зрештою не все написане сатириком дійшло до нашого часу. Загубився неопублікований сатиричний роман.

Народився Іван Федорович Рознійчук 19 квітня 1910 року в селі Ділове, що на Рахівщині. Закінчив у Ясіні горожанку, потім Мукачівську торговельну академію. Був продавцем у книгарні «Унію», вчителював, спершу в Шандрові, згодом у селах Рахівщини та Іршавщини. За те, що прагнув прищепити учням любов до рідного слова, національної культури, часто мав неприємності на роботі, його переслідували шкільні інспектори, жандарми робили обшуки, тому змушений був змінювати місце роботи. У 1939 році угорські окупанти по-звірячому замордували батька Марка Бараболі, Федора Рознійчука.

У 1943 році Іван Рознійчук був мобілізований в угорську армію. З війни не повернувся. Протягом кількох десятиліть ніхто не знав, що трапилося з поетом. Одні говорили, що помер у концтаборі в румунському місті Факшат, інші розповсюджували інформацію, що живе під чужим прізвищем в Югославії. Насправді він утік з угорського полку, перейшов лінію фронту до радянської армії, але й там був відправлений у концтабір. Не виключено, що в таборі працював перекладачем. Тому похований у братській могилі разом з іншими червоноармійцями у колишній станиці Пашківській, зараз передмістя Краснодара. В обліковій картці, яка зберігається в Міністерстві оборони Росії, вказане його військове звання – рядовий. Зрозуміло, що полоненого ворожої армії не поховали б разом із загиблими червоноармійцями. В обліковій картці є дата смерті 25 листопада 1945 року.

Прізвище Івана Федоровича Рознійчука значиться на одній із 12 мармурових плит, на кожній викарбувано 42 імені.

Перші твори Марка Бараболі побачили світ ще наприкінці 20-х років ХХ століття. Їх публіку-

вали журнали «Пчілка», «Літературна неділя», «Руська молодеж», газети «Українське слово» і «Свобода». У 1920 році чеський літератор Антонін Гартл представив у перекладі два твори Марка Бараболі у празькому журналі «Сір» «Тяжко стати письменником» та «Уступає з праці поля Марко Бараболя». Рекомендуючи їх чеським читачам, Антонін Гартл писав: «У відродженні патріотичної підкарпатської поезії, переважно ідеалістичній, патетичній та елегійній, зустрічаємо, таким чином, зовсім нове явище: у якому через край б'ють гротескні ідеї й дотеп, неввічливого насмішника, який би чув подиву гідну активність молодих віршмазів на Підкарпатській Русі, нещадно критикує їхню самовпевненість і їхню поетичну тематику. Свої сатири у віршах і в прозі... Бараболя доповнює дотепними листами редакції; його мова надзвичайно гнучко й слухняно служить гавлічківському духу цієї сатири».

Протягом 1935 – 1942 рр. Марко Бараболя працював над сатиричним романом «Гаврило Мотовило, його життя і клопотачі». Обшуки і переслідування змусили сатирика заховати твір, він закопав написане, а в землі воно перетліло.

У 1941 році Степан Росоха у Празі без відома автора видрукував у видавництві «Пробоем» збірку Марка Бараболі «З-під їдконого пера». У 1965 році в Пряшеві з'явилася антологія закарпатоукраїнської поезії «Поети Закарпаття», в якій надруковано шість творів Марка Бараболі.

До 60-річчя Марка Бараболі літературознавець-україніст із Словаччини Михайло Молнар упорядкував і видав у Пряшеві збірку «Тутешняцька губернія» Сім сатиричних творів увійшло до антології «На Верховині» (1984), підготовленої Олексою Мишаничем. У 1991 році у видавництві «Карпати» вийшло найповніше видання творів Марка Бараболі, упорядник і автор передмови – Василь Поп. У цьому ж році видало збірку сатирика обласне Товариство книголюбів. Упорядник і автор післямови – Юрій Балага. Обидва видання мають назву «Проект автономії».

Володимир Бирчак називав Марка Бараболю видатним і «тонким гумористом», не знаним поза межами Підкарпатської Русі. Він вважав, що «в'їдливі сатири» закарпатського письменника «можуть цілком певно витримати порівняння з сатирами Володимира Самійленка, а гумористичні оповідання дорівнюють, якщо не перевищують,

такі популярні «Усмішки» Остапа Вишні... хоч кількісно продукція Бараболі порівнює дуже невелика» (Літературні стремління Підкарпатської Руси. Друге доповнене видання. – Ужгород: Школьна допомога, 1937. – с. 173).

Проблематика творів Марка Бараболі викликана тодішньою соціально-політичною атмосферою на Закарпатті, зокрема колоніальним становищем, соціальним і національним пригнобленням місцевого населення. Матеріал для творчості письменникові давало саме життя.

У фейлетоні «Проект автономії» Марко Бараболя дошкульно глузує над лицемірними обіцянками керівників буржуазних партій Чехословаччини дати закарпатцям автономію. Тутешняцькою губернією турбується навіть радіостанція з Марсу, оскільки марсіанської мови ніхто не розуміє, проблема застається невирішеною. Лише згодом славні філологи при допомозі «русинської граматики» розшифрували таємничі звуки і прийшли до висновку, що «русинська мова дуже подібна до марсіанської».

Марко Бараболя дошкульно глузує над тривалою боротьбою за автономію, у якій народ «нічого не жалує», «усе жертвує», тому залишається в бідності. Жертвами боротьби за автономію стали Виплович, Худкович, Тимрак, Басов, Себкід, Руктяк. Для створення комічного ефекту сатирик перекручує прізвища відомих у краї культурно-освітніх діячів, зокрема Павловича, Духновича, Митрака, Сабова, Бескида, Куртяка. Оповідач від імені «Партії вдоволених автохтонів» пропонує проект автономії, який є вдалою пародією на фарисейські обіцянки творців фантастичних ідей автономізації краю, на політику автохтонів, які силкувалися довести, що Закарпатці – окремий народ за своєю мовою та історією.

У проекті автономії Підкарпатську Русь рекомендується назвати «Тутешняцькою губернією». Марко Бараболя іронізує над державними символами «Тутешняцької губернії». Її герб – слимак, гімн – «Когда Русин над Бескидом так тяженько не вздыхал». З гіркою іронією письменник перераховує права закарпатців: а) курити і плювати на землю; б) думати про страшний суд і пекельні муки; в) брати участь у публічному житті на весіллях, хрестинах і похоронах, і обов'язки: а) слухати начальство; б) запам'ятати собі гасло: «Скачи, враже, як пан каже». А губернатор за проектом автономії має права: а) брати кожномісячну платню; б) уживати свої губернаторські палати вдень і вночі; в) ходити по корзі».

Чехословацька влада заохочувала мовну гризню, щоб легше денационалізувати місцеве населення. Марко Бараболя створив вдалу сатиру на мовну проблему. У творі «Продукція язиков» він надає слово усім членам комісії міністерства шкіл, яка має вирішити «язиковий» спір на Підкарпатській Русі. Учасники комісії, яка засідає у Празі, председатель, автономіст, один фахівець,

другий фахівець, один спеціаліст, один общемислящий, два послы, один філолог, один автохтон, один настоящій, один консерватист, один поступовець, один учитель, один референт.

Послы так сформуливали мету мовної реформи:

Дайте книг такі в деревню,
Чтоб народ наш не узнал –
Кожу днесь тко дрет із него,
А тко раньше сію драл.

Влучно висміяв Марко Бараболя і «автохтонів», які не знають, хто вони, якої національності

Русин наш – кедь так юж треба –
Ни вкраїнець, ни москаль,
Он узнал собі із неба.

Отримали від сатирика автономісти, чехізатори, мадярони, москофіли. Марко Бараболя вдало індивідуалізує їх мову, розкриває наміри, переконуючи читача в тому, що вони байдужі до проблем місцевого населення Закарпаття. Про це свідчить кінцівка твору. Підсумовуючи дискусію, головуючий чех заявляє, що справу не можна вирішити сьогодні і пропонує розглянути її через десять років. Послугуючись діалектною лексикою, чеськими, угорськими, російськими словами, стилістично-граматичними неточностями, Марко Бараболя створює цікавий макаронічний жаргон, з допомогою якого розкриває справжнє обличчя «борців» за мову закарпатців.

І. Рознійчук із братами (крайній справа)

Проблеми мови місцевого населення розглядають і учасники «Першого засідання обще-загально-спolečно-алталаношного культурного товариства в Ужгороді з дня 3-го децембра» з фейлетону «Новости». У засіданні беруть участь мадяри, чехи, мадя-

том, розповідною манерою, образом оповідача гумореска «Війна з мухами» нагадує сатиричні оповідання та казки.

Проблеми, порушені Марком Бараболею у фейлетонах, гуморесках, віршах-посланнях, залишаються актуальними, бо ще не перевелися у нас манкурти, тутешняки-автономісти, лжепатріоти,

графомани, тобто ті, проти яких спрямована сатира талановитого письменника.

Творам Марка Бараболі належить визначальне місце у закарпатській сатирі. Вважаю, що варто було заснувати обласну літературну премію імені Марка Бараболі. Це активізувало б роботу наших сучасних сатириків.

Надія Ференц,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української
літератури ДВНЗ «УжНУ»

Стаття надійшла до редакції 30.06.2015 р.